

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ ТА САНІТАРНОЇ СЛУЖБИ УГА В 1918 – 1920 рр.

Досліджуються процес, характер та способи кадрового забезпечення медичної та санітарної служби Української Галицької Армії під час бойових дій у Східній Галичині та Наддніпрянській Україні у 1918 – 1920 рр.

Ключові слова: Західноукраїнська Народна Республіка, Українська Галицька Армія, медичні та санітарні служби, національні кадри.

Постановка проблеми та її актуальність. Однією з головних проблем, що постала перед українським рухом у період національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. було вирішення питання забезпечення національно свідомими і кваліфікованими кадрами усіх сфер державного життя та оборони. У спеціальних та узагальнюючих працях з історії Української революції проблема нестачі національних кадрів фігурує як одна з причин поразки українського державотворення.

З кадровою проблемою зіткнулася й цивільна адміністрація Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) та командування її збройних сил – Української Галицької Армії (УГА). Поряд з браком фахово підготовлених офіцерів вищого командного складу, відчувалась недостатня кількість військових спеціалістів в окремих структурних підрозділах УГА, зокрема у медичній і санітарній службі. Відтак, формування медичної та санітарної служби УГА, зокрема характер та способи її кадрового забезпечення, є *актуальним дослідницьким завданням* сучасної військової історіографії.

Ступінь дослідження питання. Вперше питання формування і кадрового забезпечення медичної та санітарної служби УГА намагалися висвітлити військові історики, які були безпосередніми учасниками національно-визвольних змагань – Володимир Білозор [1], Лев Шанковський [2] та Володимир Щуровський [3; 4].

Діяльність Українського Червоного Хреста досліджували Степан Олеськів [5] та Володимир Трембіцький [6]. Роль жіноцтва в УГА, в тому числі й медичні служби, проаналізували Мілена Рудницька [7; 8] та Борис Савчук

[9]. У ширшому контексті цього питання торкалися Микола Литвин та Кім Науменко [10]. Однак, узагальнюючого дослідження цього питання в порівняльному плані і досі бракує. Поза увагою авторів залишилося чимало матеріалів мемуаристики, опублікованих документів та тогочасних періодичних видань.

Метою автора було дослідити процес кадрового забезпечення медичної та санітарної служби збройних сил ЗУНР, здійснити порівняльний аналіз чисельності лікарського та санітарного персоналу УГА впродовж 1918–1920 рр.

Питання нестачі кваліфікованих медичних кадрів стало перед українським цивільним і військовим керівництвом Східної Галичини в перші дні листопада 1918 р. В. Щуровський з цього приводу писав: “Коли Українська Національна Рада перебрала владу в Східній Галичині, майже всі поляки відмовилися виконувати державну службу. Вся вага й відповідальність спадала на українців. Підготованих до того було небагато. Лікарів-українців на просторах Західної Облaсті Української Народної Республіки було замало для того, щоб обсадити найконечніші місця цивільної адміністрації, а ще менше для обслуги армії” [4, 271].

Брак військових лікарів, яких у багатьох випадках мусли заміняти цивільні лікарі або т. зв. “медики” (студенти медичного факультету університету, які мали незакінчену вищу освіту – *О.С.*), що мали ранг санітарних старшин, серйозно гальмував організацію медичних служб УГА. Військові лікарі служили головним чином у госпіталях УГА. При фронтових частинах лікарську допомогу надавали переважно “медики” [3, 120]. До медичного та санітарного персоналу слід віднести також лаборантів і аптекарів.

Кадрова проблема медичної служби ЗУНР та УГА ускладнювалася тим фактом, що більшість цивільних лікарів польської національності, які за австрійської влади мешкали і працювали у Східній Галичині, відмовлялися працювати в українських військових госпіталях. Урядове розпорядження щодо лікарських кадрів наприкінці листопада 1918 р. мало такий вигляд: “До служби лікарської в першій мірі належить покликати лікарів Українців; в разі браку таких, належить брати до служби довірочних

лікарів Жидів за їх згодою і умовним винагородженням” [11, 4].

Державний секретар здоров'я ЗУНР (з березня 1919 р. – санітарний шеф Секретаріату внутрішніх справ) І. Куровець зрештою спромігся залучити до співпраці тільки кількох лікарів-поляків, які на посадах директорів лікарень і повітових медиків були йому підпорядковані [4, 272].

У своїй більшості залишилися на своїх посадах лікарі та медичний персонал єврейської національності. Так, до польового госпіталю в Сокалі було залучено місцевих лікарів д-ра Мацейовича, поляка за національністю, та д-ра Уріха, єврея [12, 5]. У першій половині листопада 1918 р. до госпіталю добровільно зголосився полковий лікар д-р Франц, німець за національністю, котрий не встиг виїхати на батьківщину разом з австрійськими військовими підрозділами. У тому ж місті госпіталь мав одну палату в загальній лікарні, де поранених-українців доглядали цивільні лікарі-поляки: директор лікарні Вайгель та лікарка Дибовська [12, 5]. У реєстрі старшинських призначень УГА зустрічаємо імена санітарних поручників єврейської національності: Пінкас Дінтенфасс, Мойсей Зіberman, Хаїм Самет; санітарні четарі – Маер Бромберг, Метель Екштайн та Самуїл Кац [13, 341].

Частину кваліфікованих лікарських кадрів цивільна та військова влада ЗУНР була змушена запрошувати з Наддніпрянської України та Австрії. Особливо велику увагу надавали залученню для госпіталів висококваліфікованих лікарів-хірургів. Зокрема, з-поміж світил віденської хірургічної клініки вдалося запросити до праці в ЗУНР докторів Глянца Гайріха, Роберта Шпоннера та декількох інших [3, 118]. В результаті у січні 1919 р. санітарному шефові при Начальній Команді Галицької Армії докторові Костю Танячкевичу на фронті підпорядковувалися 24 лікарі [2, 313].

У визвольних змаганнях 1918–1920 рр., зокрема у медичній та санітарній службі УГА, активну участь взяло українське жіноцтво. Початок цьому було покладено після Листопадового повстання у Львові. Олена Федак описувала свої враження від ранку 1 листопада 1918 р.: “На ратуші маяв також синьо-жовтий прапор – перші проміння сходячого сонця освітлювали його... Львів був наш!!!

Був сонячний морозний ранок, усіми клітинами розуму і серця я хотіла бути активною, помагати нашій Армії. А може вже відчувала інтуїтивно, що жде нас не тільки радість, але й біль, що війна на терені Львова неминуча. І знала як мало в нас рук до праці” [14, 2].

Одна з найбільш відомих діячок українського жіноцтва М. Рудницька аналізувала обставини і мотиви, які спонукали українське жіноцтво зголоситися на військову службу, таку незвичну на той час для жінок: “Нема найменшого сумніву, що всі жінки, які опинилися в рядах УГА, записувалися добровільно й за власною ініціативою. Ніхто їх не кликав, ніхто не заохочував, бо жодного звернення військових чинників про обов’язкову чи добровільну службу жінок ні в листопаді 1918 року, ні пізніше протягом цілої воєнної кампанії, не було. Жінки приходили з власної спонуки, спонтанно, і пропонували свої послуги, просили дати їм якусь роботу в Армії. Були це здебільшого дівчата й молоді жінки з інтелігенції: студентки університету, учителі вищих класів середньої школи, учительки, дружини військових старшин. Скільки було таких охочих до служби, ніхто не знає. В самому Львові в перших днях листопада 1918-го жіноча інтелігентська молодь зголошувалася майже поголовно” [7, 336].

Жінок-галичанок підтримали в моральному і організаційному плані їх подруги на Наддніпрянщині. 9 листопада 1918 р. у Києві було опубліковане звернення товариства “Батьківщина”, в якому говорилося про ситуацію в Галичині, й зокрема було закликано українське жіноцтво: “А ви землі козачої краса, найкращі сестри, записуйтеся в сестри “Червоного Хреста” [10, 125].

Єдина думка про завдання жіноцтва під час війни сформувалася серед українок лише згодом. Йшлося не про службу на фронті зі зброєю в руках, а про військові тиллові установи, щоб звільнити боездатних чоловіків і таким чином збільшити кількість фронтників – так українське жіноцтво визначило своє місце у боротьбі за державну самостійність. Тому жінок насамперед залучали до праці у польових та запасних госпіталях тилів УГА.

Українські жінки розпочали діяльність у санітарній службі збройних сил ЗУНР ще в перші дні українсько-

польського протистояння у Львові, Городку та Жовкві. Зокрема, медик Марія Гіжовська керувала медчастиною у приміщенні Львівської пошти, медик Зіновія Копертинська разом з іншим медиком Зеноном Русиним – у приміщенні Галицького сейму [3, 114].

За даними В. Щуровського, у період з листопада 1918 р. по липень 1919 р. українські жінки працювали в госпіталях таких місцевостей: Бережани (Теодозія Туна), Дрогобич (Ярослава Рудницька), Красне і Ожидів (Марія Гіжовська), Станіславів (Н. Полотнюк і Селянська), Ходорів (Володимира Львівна), Чортків (медик Олена Чайківська) [4, 279].

У зв'язку з цим Мілена Рудницька відзначала: “В момент, коли Батьківщина була в небезпеці, коли йшов бій на смерть і життя з загарбницьким ворогом, тоді як чоловіки бралися за зброю і приносили жертву крові й життя на полі бою, – жінки бачили своє завдання в тому, щоб лікувати рани, зменшувати біль і приносити потіху. Вони вибрали найпочеснішу службу: служіння страждаючим братам. Виконували її в найтяжчих умовах: без ліків, без перев'язочного матеріалу, без відповідно влаштованих лікарень. Працювали в запллю в корпусних і бригадних шпиталях, працювали у фронтових лазаретах і пересувних потягах, в перев'язочних пунктах при фронтових частинах і в епідемічних лічницях. Виконували службу медичних сестер, помічниць лікарів, а то й самих лікарів, дарма що не завжди мали до цього теоретичне знання і підготовку. Їх військові ранги і їхні могили на військових цвинтарях кажуть нам, як вони виконували свої обов'язки. Справжні героїні, гідні своїх товаришів, що вмирили на полі бою” [7, 369].

Чи були українські жінки задіяні у визвольних змаганнях під час українсько-польської війни у повній мірі? Напевно, що ні. Ірина Шмігельська пригадувала: “В ряди УГА зголосилося теж дуже багато жінок, але тільки деяким удалося вибороти собі право чинної служби. А шкода! Участь жіноцтва в УГА та обсадження ним цілого заплля були б збільшили число фронтників. А чейже борців не було в нас багато” [15, 4].

М. Рудницька встановила прізвища 89 жінок, які служили в УГА, хоч і відзначала, що цей перелік є неповним [8, 341–346]. Той факт, що список М. Рудницької є неповним, засвідчують також мемуарні матеріали. Зокрема, Ярослав

Солтикевич у своїх спогадах називає, що у лічниці Вишколу УСС у с. Привороття на Поділлі служили санітарки Чухновська і Козловська, доглядала хворих Лідія Крушельницька, донька міністра освіти УНР Антона Крушельницького [16, 9–12]. Їхні імена відсутні у вказаному вище переліку.

Загалом 54 жінки з вищевказаного списку, тобто 65%, служили у санітарних частинах УГА. Десятьом з них присвоїли звання санітарного хорунжого [7, 338]. Бачимо, що більшість жінок, які служили в УГА, пішли шляхом традиційного жіночого покликання – були сестрами милосердя.

Гуманітарна праця українських жінок в УГА відбувалася й на основі виконання т. зв. “самаритянської” праці. У золочівській газеті з цього приводу було розміщено таке звернення агітаційного характеру:

“Самаритянський курс відбудеться в ґарнізонівім шпитали в Золочеві, як що на цей курс зголоситься відповідна певна кількість жінок. Зголошуватися належить у коменданта ґарніз. шпиталю пор. Др. Кривуцького.

Сестро Кухана! Твій брат в шпитали лежить. Його болить роз’ятрена рана і тої нема кому перевинути. В гарячці взиває він помочи своєї рідні – імена родини не сходять з його гарячкою спалених уст.

Українська жінко! Твої брати-герої сьогоднішних днів у муках мруть, а ти... Маєш спроможність прислужитися тим безіменним борцям, маєш місце виявити свою горячую любов до вітчизни; твій час настав віддати довг своєму народові.

З кожної оселі одна лише жінка, а у наших героїв і рана буде рожева і сорочечка біла.

Час ще не минув! Комендант ґарнізонового шпиталю очікує нових оголошень охочих до праці для добра Держави – жіночих полків” [17, 2].

У цій же газеті було вміщено й інше оголошення: “Самаритянський курс” розпочнеться в тутейшім ґарнізонівім шпитали дня 15 травня 1919 о год. 6-15 вечер. Всі панночки і пані, які дотепер зголосилися на сей курс просить в згаданий день точно явитися в Команді шпиталю. Дальші оголошення на курс приймається тільки до дня 13 травня 1919. Др. Кривуцький пор.” [17, 2]. Приготувавшись до

санітарної праці на самаритянських курсах, українське жіноцтво виявило своє вміння лікувати хворих та поранених співвітчизників.

Більш масовою була участь українських жінок краю в гуманітарних організаціях, зокрема в Українському Горожанському Комітеті та Українському Червоному Хресті. Тут необхідно відзначити важливу роль у гуманітарних акціях і жінок-монахинь. Зокрема, в одному з військових госпіталів УГА пораненими опікувалися сестри-служебниці. Після того, як УГА перейшла за Збруч, переїхав у Наддніпрянщину й госпіталь. Сестри-служебниці залишилися в Галичині і перейшли до найближчого жіночого монастиря. Госпіталь натомість поповнився цивільними медсестрами: Татух, М. Махніцькою, М. Фединською, Монджейовською, Стефанією Левицькою та двома сестрами Гіжовськими [18, 169]. У Борщеві за хворими та пораненими бійцями УГА доглядали сестри Василіанського чину [19, 23].

На думку М. Рудницької, у загальній оцінці ролі українського жіноцтва у визвольних змаганнях та в УГА, зокрема, слід відзначити той факт, що ця роль була непропорційно малою щодо кількості українського населення ЗУНР, так і щодо чисельності УГА. Також невідповідною була роль жіноцтва відносно національної свідомості та настроїв, викликаних Листопадовою революцією 1918 р. [7, 340].

У медичних службах УГА були задіяні, крім українок, і жінки інших національностей. У лікарні Санітарної місії Червоного Хреста, яка обслуговувала УГА працювали 10 медсестер-німкень і одна куховарка-чешка [20, 8]. За даними Б. Савчука, в УГА служили також медсестри німецької національності: Гільда Мюллер, Гертруда Нізе, Міцці Лянценберг, єврейка Савина Цукенберг [9, 91]. С. Олесків також відзначив, що в госпіталях поряд з українками працювали і медсестри-польки [5, 5].

Про навчання медичного персоналу УГА на території ЗУНР відомо досить мало. Курс медсестер за участю 42 курсанток організували в Тернополі Марія Скубів та дружина місцевого священика Антоніна Конрад [2, 313]. Як вже було сказано, самаритянський курс діяв у гарнізонному госпіталі в Золочеві [17, 2]. Відповідні служби УГА подбали про розповсюдження популярної медичної літератури, зокрема брошури про боротьбу з вошами. Як при-

гадував Іван Боберський, д-р Андрій Бурачинський організував переклад з німецької мови навчальної брошури для санітарів [21, 167].

Окрім загальної нестачі лікарського та санітарного персоналу, УГА в бойових діях втрачала й наявні медичні кадри. Внаслідок українсько-польських боїв у Львові та в інших місцевостях Східної Галичини кілька військових медиків потрапило у польський полон. У документах Володимира Старосольського, який був інтернований у польському концтаборі Домб'є біля Кракова, на аркуші під заголовком “Медики і санітарний персонал в Домбю”, знаходимо таку інформацію щодо полонених українців: санітарні четарі з гарнізонного шпиталю у Львові – Омелян Волосянський та Стефан Кметик; санітарні хорунжі – Олекса Саламанчук та Стефан Добрянський; старший лікарський помічник Осип Високовський; лікарські помічники – Павло Євсїв та Катерина Кітївна; старші санітарні десятники – Роман Максимець та Лука Сулим; санітар – Федір Чумпрійчук [22, 44–44 зв.].

Серйозно скорочували чисельність та ефективність лікарського та санітарного персоналу загибель та хвороби самих лікарів. Під час облоги Львова загинула від кулі сестра Панкратія [19, 23]. У грудні 1918 р. помер лікар сокальського госпіталю Уріх [12, 5]. Захворів на тиф комендант ходорівського військового госпіталю сотник-лікар Гасюк [19, 23].

Усього в період від лютого до травня 1919 р. на сипний тиф захворіло 34 лікарі УГА. Весною 1919 р. померли 14 лікарів, між ними: Осип Ковшевич, військовий лікар у Бережанах, Микола Дикий, військовий лікар у Станіславові, і Володимир Лаврецький в Галичі [4, 273]. 6 травня 1919 р. у військовому шпиталі в Стрию помер Тимко Крохмальний, поручник-лікар 7-ї стрийської бригади [23, 1]. Від тифу померли 11 жінок, які служили санітарками в УГА. Кілька інших жінок-медсестер також захворіли на тиф, але одужали [7, 338].

Коли УГА відступила з Галичини, багато лікарів-українців та майже всі лікарі неукраїнської національності, зокрема лікарі-євреї, залишили службу в УГА. Хоча

на новому місці до медичної та санітарної служби долучилися місцеві спеціалісти, все ж надалі відчувався великий брак лікарів-терапевтів, хірургів, санітарів, медичних піклувальниць, лаборантів та аптекарів [6, 18]. За даними В. Щуровського, у Наддніпрянщині в лавах УГА налічувалося 35 лікарів-галичан [3, 120].

У Наддніпрянщині галичани-медики не тільки служили у відповідних структурах УГА, але й були змушені лікувати місцеве цивільне населення, повстанців, вояків Дієвої Армії УНР. Тут, внаслідок тривалих воєнних дій на багатьох фронтах армії воюючих сторін, повстанці забрали для своїх потреб усіх цивільних лікарів і санітарів. У нечисленних земських та міських лікарнях, які обслуговували цивільне населення, бракувало медичних фахівців [24, 218–219].

Отже, галицькі лікарі опікувалися хворими і допомагали організувати санітарну службу груп повстанців під проводом отамана Шепеля, яка діяла в околицях Хмельника. Іван Рихло, колишній лікар Легіону УСС, служив лікарем у корпусі Січових стрільців полковника Євгена Коновальця, пізніше – головним (“начальним”) лікарем Дієвої Армії УНР. Осип Залужний був комендантом військового госпіталю у місті Ковелі. Влітку 1920 р. Микола Терлецький та санітарний поручник-медик Мартин Ваврик служили в 5-й Херсонській дивізії під командуванням отамана Андрія Долуда, а Володимир Щуровський – у 6-й запасній бригаді під началом полковника Гната Порохівського [4, 285].

Галичанин К. Воевідка, який служив у корпусі Січових стрільців, у 1918 р. був надісланий урядом УНР до Берліну як начальник санітарної місії для українських полонених, колишніх солдатів царської армії, і на цій посаді залишався до завершення національно-визвольних змагань [25, 608].

У Наддніпрянщині тривали хвороби та смерті лікарів і санітарів від тифу. У листопаді 1919 р. в Барі помер д-р Степан Гасюк [19, 23]. 22 листопада 1919 р. поховали сотника-лікаря Тадея Яцика, який перебував на посаді санітарного начальника I-го корпусу УГА [26, 3]. В “Деннику Начальної Команди УГА” за дату 28 листопада 1919 р.

знаходимо такий запис: “Штабови Військ Новоросії – генералови Шілінгови зроблено представлення про матеріальні та санітарні відносини армії. Залізничі – від часу приходу добровольців – цілком стали, заосмотрення в харчі неможливе. Майже 50% стану армії хорує, з 32-х лікарів захорувало 15” [27, 129].

Загалом, оцінюючи проблему кадрового забезпечення медичних та санітарних служб УГА, можна зробити низку порівнянь. Нестача військових лікарів була дуже дошкульною і подібною до браку військових старшин вищого рангу. Проблему лікарських кадрів ілюструють такі цифри: в австрійській армії лікарі склали 0,75% т. зв. харчового стану частини, яку вони обслуговували. До цього числа слід віднести також такий медичний персонал – санітарних хорунжих, санітарних чотарів та поручників. Вищих звань санітарні старшини не отримували – першим військовим ступенем лікаря був ступінь сотника-лікаря. Відтак, в австрійській армії один військовий лікар чи санітарний старшина припадав на 133 вояки [2, 312].

В історичній літературі опубліковано два списки лікарів і медиків – учасників національно-визвольних змагань 1920-х рр. Перший список уклав В. Білозор [1]. Другий, який несуттєво відрізняється, опублікував В. Щуровський [28, 125–129] на підставі першого. Обидва списки є неповними. Першим цей факт зауважив Л. Шанковський, вказавши про відсутність у цьому переліку санітарної хорунжої Ірини Шмігельської-Климкевич, яка була санітарним шефом Загону імені Гонти [2, 313].

На нашу думку, вказані списки лікарів і санітарного персоналу УГА є неточними з огляду на такі обставини: у першому переліку відсутнє прізвище лікаря Т. Яцика, ряду санітарних старшин із реестру військових призначень, принаймні кількох жінок-медсестер. Таким чином, на підставі порівняння цих списків із даними нашого дослідження, можемо стверджувати, що повний перелік лікарського та медичного персоналу УГА ще необхідно встановити.

На підставі списку В. Білозора Л. Шанковський підрахував, що УГА в Галичині мала 73 військових лікарів, у тому числі 5 – у званні полковника-лікаря, 6 – у званні

підполковника, 8 – у званні отамана (майора), 38 – у званні сотника (капітана) і 16 лікарів нижчого або невисначеного ступеня. Крім цього висококваліфікованого медичного персоналу, в УГА служили 96 санітарних старшин (з них 32 поручники, 45 чотарів та 19 хорунжих). Отже, взявши до уваги харчовий стан УГА в Галичині, цифрові дані свідчать, що в армії ЗУНР один військовий лікар чи санітарний старшина припадав на 700 вояків. УГА, крім військових, мобілізувала і цивільних лікарів і медиків для медичної обслуги УГА, що разом становило 233 медичні працівники – 121 лікар і 112 медиків. Відповідно, у цьому випадку 1 лікар чи медик припадав на 515 вояків УГА, а це майже у 4 рази менше ніж було в армії колишньої Австро-Угорської імперії [2, 312–313].

Динаміку кар'єри медичного та санітарного персоналу УГА можна прослідкувати за такими даними. У період від 1 листопада 1918 р. по 1 січня 1919 р. було підвищено у званні стільки військових медиків, т. зв. “санітетів”: звання отамана (майора) було присвоєно 2 сотникам (капітанам) – Ростиславу Біласу та Володимиру Дроздовському; звання сотників отримали 9 поручників; підвищено до рангу поручників 4 чотарі; чотарями стали шестеро хорунжих [13, 306].

1 березня 1919 р. наказом уряду ЗУНР та Державного секретаря військових справ були здійснені такі призначення серед санітетів: звання полковників отримали троє підполковників (Теоділь Бардах, Осип Кос та Амброзій Целевич); підполковника – троє отаманів; отаманів – троє сотників; сотників – шестеро поручників; поручників – 26 чотарів; чотарів – 12 хорунжих [13, 321]. Окрім них тоді ж отримали звання поручників 4 чотарів-аптекарів [13, 321].

Диктатор ЗОУНР Є. Петрушевич розпорядженнями від 26 липня 1919 р. підвищив у званні з 1 серпня того ж року: з підполковника до полковника Гіполіта Левицького; надав звання сотника чотирьом поручникам, одному чотарю та одному лікарю; звання поручника – дев'яти чотарям; чотаря – одинадцяти хорунжим і двом медикам. Окрім них, звання отримали військові аптекарі: підполковника – Володислав Зілінський; поручника – чотар Мавер Маркус; чотаря – четверо хорунжих [13, 334].

Розпорядженням від 31 вересня 1919 р. того ж року Диктатор надав звання сотника-лікаря сімом поручникам та трьом чотарям; звання санітарного поручника отримали одинадцять санітарних чотарів; санітарного чотаря – сімнадцять санітарних хорунжих [13, 341]. Тоді ж звання поручників отримали двоє чотарів-аптекарів та звання чотарів – двоє хорунжих-аптекарів [13, 341]. Поміж тим відзначимо, що найвище звання серед українських військових медиків мав Ярослав Окуневський генерал-лікар, який був головою української санітарної місії у Відні [29, 1].

Якщо брати до уваги, що після переходу за Збруч медична служба УГА налічувала 35 лікарів і 50 медиків, та враховуючи той факт, що чисельність УГА сягала 40 000 вояків, то на одного лікаря припадало 1143 вояки та 800 бійців на одну людину з медичної допомоги, незалежно від того, був це лікар чи санітар [6, 18]. З огляду на надзвичайно невідгідну для українців військово-стратегічну ситуацію, поширення епідемічних захворювань, наслідком кадрової проблеми медичних та санітарних служб було збільшення кількості хворих та поранених серед військових УГА.

Висновки. Підсумовуючи відзначимо, що забезпечення медичних та санітарних служб лікарськими кадрами було серед основних завдань, які стояли перед командуванням УГА. Корені кадрової проблеми сягали передвоєнного часу, коли через соціальну дискримінацію українців під австрійською владою, національних лікарських кадрів для самостійного державного життя виявилось недостатньо. Командири медичних та санітарних служб УГА вирішували кадрову проблему в різний спосіб: окрім військових лікарів-українців, до служби залучали цивільних спеціалістів, запрошували іноземних фахівців на контрактній основі здійснювати підготовку власних кадрів. До служби в медчастинах УГА частково залучали лікарів єврейської та польської національностей, що мешкали у Східній Галичині. Необхідно відзначити самовіддану роль українського жіноцтва та чернецтва, харитативних організацій, які добровільно служили чи доглядали хворих у медичних формаціях УГА.

1. *Білозор В.* Список лікарів і медиків – учасників Визвольної війни. Військові ступені подано за іменуванням Державного Секретаріату Військових Справ / В. Білозор // Українська Галицька армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях (Матеріали до історії) [Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк]. – Вінніпег, 1958. – С. 286–292.
2. *Шанковський Л.* Українська Галицька Армія. Воєнно-історична студія / Л. Шанковський/ – 2-ге вид. – Львів: Українознавча бібліотека НТШ, 1999. – 397 с.
3. *Щуровський В.* Лікарі і медики у визвольній війні / В. Щуровський // 25-ліття українського Лікарського Товариства і Медичної Громади. – Чикаго, 1975. – С. 106–124.
4. *Щуровський В.* Медична і санітарна Служба / В. Щуровський // Українська Галицька армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях (Матеріали до історії) [Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк]. – Вінніпег, 1958. – С. 271–285.
5. *Олесків С.* Причинки до історії Українського Червоного Хреста на З.У.З. / С. Олесків // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1934. – Червень. – С. 5-6.
6. *Трембіцький В.* Санітарно-медична справа в Україні. Санітарно-червоно-хресна служба в Галицькій державі / В. Трембіцький // Вісті комбатанта. – Торонто; Нью-Йорк, 1975. – Ч. 2. – С. 16–25.
7. *Рудницька М.* Роля жіноцтва у визвольній боротьбі УГА / М. Рудницька // Українська Галицька армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях (Матеріали до історії) [Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк]. – Вінніпег, 1958. – С. 335–341.
8. *Рудницька М.* Спів жінок, які служили в УГА / М. Рудницька // Українська Галицька армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях (Матеріали до історії) [Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк]. – Вінніпег, 1958. – С. 341–346.
9. *Савчук Б.* Жіноцтво в суспільно-політичному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ, 1998. – 250 с.
10. *Литвин М.* Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів, 1995. – 368 с.
11. Вістник Державного Секретаріату Військових Справ. – 1918. – 1 груд.
12. *Назар А.* Сторінка до історії V Сокальської Бригади. Полева лічниця в Сокалі / А. Назар // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1938. – Грудень. – С. 5.

13. Реєстр Старшин УГА, піднесених о один ступінь вище // Українська Галицька Армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях в 1918–1920 рр. (Матеріали до історії) [Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк]. – Вінніпер, 1960. – Т. II. – С. 301–342.
14. *Федак-Шепарович О.* Листопадові спогади / О. Федак-Шепарович // Жінка. – 1936. – Ч. 21-22. – С. 2-3.
15. *Шмигельська-Климкевичева І.* Вірна служба / І. Шмигельська-Климкевичева // Жінка. – 1936. – Ч. 21-22. – С. 4.
16. *Солтикевич Я.* Привороття. Записки лікаря УСС про один фрагмент трагедії УГА / Я. Солтикевич. – Торонто, 1955. – 29 с.
17. Золочівське Слово. – Золочів, 1919. – 10 травня.
18. Полеві духовники Української Галицької Армії. У 45-річчя участі у визвольних змаганнях (Матеріали до історії) / [Видав о. Іван Лебедович]. Вінніпер, 1963. – 327 с.
19. *Лазурко О.* Дещо із санітарних відносин УГА (Спомин) / О. Лазурко // Український Скиталець. – Відень, 1923. – 1 квітня. – С. 22–25.
20. *Демчук В.* Санітарна Місія для поборення пошестей на Україні. Спомин / В. Демчук // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1939. – Червень. – С. 8–11.
21. *Боберський І.* Щоденник 1918–1919 рр. / І. Боберський / [Упор. Ю. Мицик]. – К.: Вид. дім“КМ Академія”, 2003. – 260 с.
22. Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 360, оп. 1, спр. 13.
23. Стрілець. – Стрий, 1919. – 9 трав.
24. Жахливий Документ про трагедію України 1919–1920 р. // Українська Галицька Армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях в 1918–1920 рр. Матеріали до історії. – Т. II. – С. 217–221.
25. *Олесницький Б.* Наші лікарі / Б. Олесницький // Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1975. – С. 603–613.
26. Вперед! – Львів, 1920. – 21 листопада.
27. Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1974. – 325 с.
28. *Щуровський В.* Список лікарів і медиків учасників Визвольної війни (військові ступені з іменування державним секретаріатом) / В. Щуровський // 25-ліття українського Лікарського Товариства і Медичної Громади. – Чикаго, 1975. – С. 125–129.
29. Наша Мета. –1919. – 16 лист.

Надійшла до редколегії 05.11.2010 р.

Рецензент: *О.О. Фуртес*, кандидат історичних наук,
Науковий центр Сухопутних військ Академії сухо-
путних військ ім. Гетьмана Петра Сагайдачного

Сапіга Е.П.

**КАДРОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕДИЦИНСКОЙ И САНИТАРНОЙ
СЛУЖБЫ УГА В 1918 – 1920 гг.**

Исследуются процесс, характер и способы кадрового обеспечения медицинской и санитарной службы Украинской Галицкой Армии во время боевых действий в Восточной Галиции и Надднепрянской Украине в 1918 – 1920 гг.

Ключевые слова: Западно-Украинская Народная Республика, Украинская Галицкая Армия, медицинские и санитарные службы, национальные кадры.

Sapiga O.

**THE STAFFING MEDICAL AND HEALTH SERVICE OF THE
UKRAINIAN GALICIAN ARMY DURING 1918 – 1920**

The processes, the nature and methods of staffing and medical health service of the Ukrainian Galician Army during fighting in eastern Galicia and bank Ukraine in 1918–1920 biennium.

Key words: Western Ukrainian People's Republik, Ukrainian Galician Army, Medical and Health Service, national staff.